

6. HAFTA

TUR182

TÜRK DİLİ II

KBUZEM

Karabük Üniversitesi

Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi

Konu Başlıkları

3. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

1. Fiil Cümlesi

2. İsim Cümlesi

4. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

1. Kurallı Cümle

2. Devrik Cümle

2. Cümle Tahlilleri

Temel Kavramlar

Bu bölümde; bir cümlenin kategorilerinin incelenmesi, Türkçe bir cümlenin nasıl tahlil edilmesi gerektiği konularına değinilecektir.

Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Cümleler yapısında bulunan yükleme göre ikiye ayrılır.

Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimli bir fiil veya fiil grubu olan cümlelerdir. Her türlü iş, oluş, hareket fiil cümleleriyle karşılandığı için Türkçede fiil cümleleri isim cümlelerine nazaran daha çok kullanılır.

Ör: Düşünmekten alınımı kırıışmış gördü.

Altın eli bıçak kesmez.

Az ateş çok odunu yakar.

Ava giden avlanır.

Kardeşim Vedat, beni ara-mış. (basit eylem)

Mustafa, iki bıldırcın av-la-mış. (türemiş eylem)

Elimde bir şey his-s-et-tim. (birleşik eylem)

İsim Cümlesi

Yüklemi ek fiille çekimlenmiş (ek fiil bazen düşebilir) bir isim veya isim grubundan oluşan cümlelerdir. Türkçede en çok kullanılan isim cümlesi “var”, “yok” isimlerinin yüklem olduğu cümlelerdir.

Ör: Uzun bir yolculuktan sonra İncesu'daydık.

Bir handa, yorgun argın, tatlı bir uykudaydık.

Ör: İçinde kaybolup gittiğini sandığı bu kalabalık şehirde bir tek tanıdığı bile yoktu.

Ama şimdi sevgili öğrencileri, vefalı arkadaşları, dostları var.

Her işin başı sağlıktır.

Teyzesinin oğlu öğretmenmiş.

Bu kitapların hepsi sizinmiş.

Burada tanıdığım ilk kişi, sen-sin. (zamir)

O akşam evde-y-din. (ad)

Bizim kurallarımız böyle-dir. (zamir)

n sevmediğim şey, gürültü patırtı-dir. (yansıma ad)

Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Yüklemin cümle içindeki yerine göre iki çeşit cümle vardır:

Kurallı Cümle

Yüklemi sonda bulunan cümle kurallı cümledir. (Düz cümle adı da verilir) Türkçe cümle yapısına uygun olan bu dizilişte vurgulanmak istenen öge yükleme yaklaştırılır.

Ör: Kapalıçarşı'da birkaç istikametten düdük sesleri gelmeye başladı.

O saatte Sahaflar Çarşısı tarafındaki büyük kapıdan içeri bir göz atmak korkunçtur.

Bu filmi daha önce izlemiştim.

Bu sabah çok erken kalktım.

Sınavlarımız haftaya başlayacak.

Kitap okumayı çok severim.

Sizi arayan bendim.

İş, insanın aynasıdır.

Devrik Cümle

Yüklemi sonda olmayan cümlelerdir. Bu tarz cümlelere genellikle şiir dilinde rastlanır. Ayrıca atasözlerinde ve günlük konuşmalarda da devrik cümle yapısının çok sık kullanıldığı görülür.

Ör: Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden

Görmüyor musun sana doğru geldiğini?

Göçebeler buraya kurarmış çadırlarını.

Açılan bir gülsün sen.

Hoyrattır bu akşamüstüler.

Bir kuş sesi gelir dudaklarından.

Göz ucuyla baktı bana.

Yanımdan gitti dönmemesine.

Cümle Tahlilleri

Önümde kitap ve notlarla ne kadar süre yazdığımı bilmiyorum.

Bu cümle:

- Yapısına göre, birleşik bir cümledir.
- Yüklem türüne göre, fiil cümlesidir.
- Yüklem yerine göre, kurallı cümledir.
- Anlamına göre, olumsuz cümledir.

Cümlenin ögeleri:

- **Yüklem:** bilmiyorum
- **Özne:** Ben (gizli özne)
- **Belirtili Nesne:** Önümde kitap ve notlarla ne kadar süre yazdığımı

Sen şimdi sabah keyfini süredur, diğer işi daha sonra konuşuruz.

Bu cümle:

- Yapısına göre, bağımsız sıralı bir cümledir.

I.Cümle

- Yüklem türüne göre, fiil cümlesidir.
- Yüklem yerine göre, kurallı cümledir.
- Anlamına göre, olumlu cümledir.

Cümlenin ögeleri:

- **Yüklem:** süredur
- **Özne:** sen
- **Belirtili Nesne:** sabah keyfini
- **Zarf Tümleci:** şimdi

II.Cümle

- Yüklem türüne göre, fiil cümlesidir.
- Yüklem yerine göre, kurallı cümledir.
- Anlamına göre, olumlu cümledir.

Cümlelerin öğeleri:

- **Yüklem:** konuşuruz
- **Özne:** biz
- **Belirtili Nesne:** diğer işi
- **Zarf Tümleci:** daha sonra

Tabiatta olduğu gibi sanatta da hiçbir şey kaybolmaz ve hiçbir şey yoktan yaratılamaz.

Bu cümle:

- Yapısına göre, bağlı bir cümledir.

I.Cümle

- Yüklem türüne göre, fiil cümlesidir.
- Yüklem yerine göre, kurallı cümledir.
- Anlamına göre, olumsuz cümledir.

Cümlelerin öğeleri:

- **Yüklem:** kaybolmaz
- **Özne:** hiçbir şey
- **Dolaylı Tümleç:** sanatta
- **Zarf Tümleci:** Tabiatta olduğu gibi

II.Cümle

- Yüklemin türüne göre, fiil cümlesidir.
- Yüklemin yerine göre, kurallı cümledir.
- Anlamına göre, olumsuz cümledir.

Cümlenin öğeleri:

- **Yüklem:** yaratılamaz
- **Özne:** hiçbir şey
- **Dolaylı Tümleç:** yoktan

Her sanatçı başlangıçta büyük sanatçıları taklit ederek işe başlar.

- **Yüklem:** başlar.
- **Kim başlar?** Her sanatçı = Özne
- **Neye başlar?** : işe = Dolaylı tümleç
- **Ne zaman başlar?** : başlangıçta = Zarf tümleci
- **Nasıl başlar?** : büyük sanatçıları taklit ederek = Zarf tümleci

Mor dövmelerle işlendi göğsümüze karlı dağların şanlı bayrağı.

- **Yüklem:** işlendi.
- **Ne işlendi?** : karlı dağların şanlı bayrağı = Özne
- **Nereye işlendi:** göğsümüze = Dolaylı tümleç
- **Ne ile işlendi:** Mor dövmelerle = Edat tümleci

Yine koşturuyoruz ufuktan ufka, gençlik günlerindeki gibi.

- **Yüklem:** koşturuyoruz.
- **Kim koşturuyor:** Biz = Gizli özne
- **Nasıl koşturuyoruz?** : gençlik günlerindeki gibi = Zarf tümleci

Kitapların dilinden anlamak, onlarla içli dışlı olmaya bağlıdır.

- **Yüklem:** bağlıdır.
- **Bağlı olan ne?** : Kitapların dilinden anlamak = **Özne**
- **Neye bağlıdır?** : onlarla içli dışlı olmaya = **Dolaylı tümleş**

Uygulama

1. Aşağıdaki cümlelerden hangisi yüklemine göre ötekilerden farklıdır?

- A) Ak gün ağartır, kara gün karartır.
- B) Garip kuşun yuvasını Allah yapar.
- C) Minareyi çalan kılıfını hazırlar.
- D) Yalanı dinlemek söylemekten güçtür.
- E) Olacakla öleceğe çare bulunmaz.

Öğrendiklerinin yüzeysel çekiciliğinin ötesindeki içeriksizliğe, iç derinliklerinin ve düşlerinin sığılığına üzülüyorum.

2. Bu cümle ve onu oluşturan sözcüklerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) Öge dizilişi dolaylı tümleş, yüklem şeklindedir.
- B) Yapısına göre girişik birleşik cümledir.
- C) Yüklem birleşik zamanlı bir fiildir.
- D) Anlamına göre olumlu bir cümledir.
- E) Cümlede birden fazla tamlayanı olan belirtili isim tamlaması vardır.

- (I) Nice zaman kaldı öyle bir hiçliğe gömülü olarak
- (II) Yalnız iki kuru ağaç kalıyor tam orta yerde
- (III) Her şey kendini onlara çevirir, onlara ekler
- (IV) Ölümümle unutup yokluğa gömerler beni
- (V) Bana, düşüme ve hayal çağıma ağıt oldu zaman.

3. Yukarıda numaralanmış dizelerden hangisi, yüklemine göre diğerlerinden farklıdır?

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

Kaynakça

- Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi Cümle Tahlilleri, Arkadaş Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 1999.
- Editör Ceyhun Vedat Uygur, Üniversiteler İçin Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Ertuğrul Yaman, Üniversiteler İçin Örnekli-Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2000.